

Не викликає сумніву та закономірність досліджуваного процесу, що музично-естетичне виховання за своєю природою і сутністю є залежним не лише від соціальних та мистецьких проявів, але й участі особистості як учасника цього процесу. Йдеться, зокрема, про організаторів естетико-виховної роботи, виконавців музичних творів, інтерпретаторів музичного матеріалу, а також учнів, які виступають в цьому процесі як суб'єкти, покликані активно освоювати та використовувати у своєму житті запропоновані їм музично-естетичні цінності.

Можна бачити, що особистісний параметр природи музично-естетичного виховання багатоаспектний. Він характеризується участю в цьому процесі людей, які мають певні відмінності та особливості щодо музично-естетичної підготовки, характеризуються станом сформованості музично-естетичної культури. Ця обставина зумовлює необхідність урахування суб'єктивних проявів цього процесу, надання відповідної уваги тим проявам, що визначають готовність особистості до самоорганізації під час безпосередньої взаємодії зі світом музичного мистецтва. Тому готовність мають засвідчувати вчителі, батьки, а також учні, які в силу обмеженості свого музично-естетичного досвіду не завжди виявляють спроможність налагоджувати плідний діалог зі світом музичного мистецтва.

З огляду на це вчені схильні вважати доцільними наукові пошуки, зміст яких пов'язаний з дослідженням особистісної спроможності учнів виступати в ролі активного суб'єкта вказаного процесу. Учні пропонують у своїх працях зосередити увагу на таких аспектах, як:

- самопізнання набуття учнями досвіду у процесі музично-естетичного виховання;
- відчуття учнями власних сил і можливостей у процесі музично-естетичного виховання;
- усвідомлення особистістю готовності до сприймання музично-естетичних цінностей;
- визначення учнями власної програми музично-естетичного самовдосконалення;
- оцінка учнями того, що є особистісно важливим у сфері музично-естетичної культури особистості;
- самовдосконалення учнів у процесі музично-естетичного виховання;
- особистісні якості учнів, які важливо розвивати у процесі музично-естетичного виховання.

УДК [378+37.013.42]

Сургова С.Ю.

СОЦІАЛЬНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ПРОВІДНА ПРОФЕСІЙНА ЯКІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Статтю присвячено проблемі обґрунтування значення соціального інтелекту як провідної професійної якості майбутніх соціальних працівників. Зроблено висновок, що набувши цю якість, майбутній соціальний працівник зможе визначити оптимальну стратегію соціально-адекватної превентивної поведінки, що дозволить підвищити ефективність превентивної діяльності, уникаючи конфліктних ситуацій між різними категоріями клієнтів.

Ключові слова: соціальний інтелект, превентивна діяльність, майбутні соціальні працівники.

Сургова С.Ю. Социальный интеллект как ведущее профессиональное качество социального работника. В статье рассматривается проблема обоснования значения социального интеллекта как ведущего профессионального качества будущих социальных работников. Предложен вывод, что приобретя это качество, будущий социальный работник сможет определить оптимальную стратегию социально-адекватного превентивного поведения, что позволит повысить эффективность превентивной деятельности, обходя конфликтные ситуации между разными категориями клиентов.

Ключевые слова: социальный интеллект, превентивная деятельность, будущие социальные работники.

На підставі зазначеного можемо констатувати, що особистісний параметр природи музично-естетичного виховання має важливе значення і тому заслуговує на відповідну підтримку і розвиток. Адже досягти відповідних показників естетико-виховного процесу стає можливим лише тоді, коли ураховуються такі прояви особистісної активності, як естетичні інтереси, орієнтації, потреби учнів, здатність самостійно сприймати, оцінювати, творчо інтерпретувати музично-естетичні цінності, їх готовність до плідного спілкування, пізнання та творчості у сфері музично-естетичної культури.

Висновки з даного дослідження. Аналіз виділених нами параметрів, що характеризують природу та сутність музично-естетичного виховання, дозволяє зробити висновок про те, що музично-естетичне виховання являє собою соціально, мистецькі та особистісно детермінований процес, спрямований на формування в учнів естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, забезпечення плідного діалогу зі світом прекрасного та організації життєдіяльності за законами краси.

Перспективи подальших розвідок. Спираючись на багаторічний досвід діяльності педагогів, в плані виховання музичної культури школярів та враховуючи перспективи його розвитку, хочеться відзначити, що сьогодні педагогів-практиків цікавлять такі питання, як поняття і сутність музично - виховного виховання, її аспекти, а також завдання та принципи формування музичної культури підлітків.

Список використаних джерел:

1. Біруля В.В. Естетичне виховання підлітків засобами художньої літератури у позашкільних навчальних закладах: [метод. посіб.] / В.В.Біруля. – Херсон: Айлант, 2012. – 76 с.
2. Закон України «Про загальну середню освіту». – К.: Міленіум, 2001. – С. 103 – 127.
3. Зязюн І.А. Виховання естетичної культури школярів: навч. посіб. - К.:ІЗМН, 1998. – 156 с.;
4. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті. – К.: Шк. світ, 2001. – 24 с.
5. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Освіта України. – № 94 (від 3.12. 2004 р.).
6. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти. – К.:Муз. Україна, 1982. – 144 с.
7. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання. – К.:ІЗМН, 1997. – 248 с.
8. Семашко А.Н. Развитие эстетической культуры молодежи // А. Семашко, У. Сунна. – М.: Знание, 1980. – 64 с.

Surgova S.Y. Social Intelligence as the leading professional feature of a social worker. The article reviews the problem of justifying social intelligence value as a leading professional quality of future social workers. Proposed conclusion is that acquiring this quality future social worker will be able to determine the optimal strategy for socio - adequate preventive behavior that will increase the effectiveness of preventive action, avoiding conflicts between different categories of customers.

Keywords: social intelligence, preventive action, future social workers.

Постановка проблеми. Професія соціального працівника передбачає втручання соціальної роботи у відносини людей із їх оточенням, що сприяє позитивним соціальним змінам, вирішенню проблем у відносинах між людьми, мобілізації їх особистісного потенціалу. „Місія соціальної роботи полягає в тому, щоб кожна людина була в змозі реалізувати свій потенціал, вести повне, насичене життя, щоб відвернути дисфункції соціальних відносин” [8].

Під професійно важливими розуміємо особистісні якості, що сприяють успішному оволодінню превентивною діяльністю й позитивно впливають на її результативність. Сучасний соціальний працівник має володіти комплексом особистісних якостей, що забезпечують ефективне виконання актуальних професійних завдань, але наше дослідження потребує виділення найбільш значущої щодо здійснення превентивної діяльності якості.

Такою важливою якістю, що слугує базовим засадам превентивної діяльності, вважаємо високий рівень соціального інтелекту майбутнього фахівця. Набувши цю якість, майбутній соціальний працівник зможе визначити оптимальну стратегію соціально-адекватної превентивної поведінки, що дозволить підвищити ефективність превентивної діяльності, уникаючи конфліктних ситуацій між різними категоріями клієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше поняття соціального інтелекту з'явилося в роботах Е. Торндайка 1920 р. й використовувалося для позначення „далекоглядності в міжособистісних відносинах”. Торндайк стверджував, що СІ існує осібно від звичайного інтелекту. Чимало авторів (Кітінг, Гілфорд) визначають СІ як самостійну групу ментальних здібностей на протигагу здібностям академічного чи формального інтелекту. Сферою СІ, на думку Дж. Гілфорда, є знання сприйняття, думок, бажань, почуттів, настроїв тощо інших людей і себе. Цей аспект вимірюється тестами на соціальну перцепцію [5, с. 27]. Наявні у вітчизняній психології роботи зачіпають проблему соціального інтелекту (СІ) переважно в аспекті комунікативної компетентності (Н.А. Амінов, М. В. Молоканов, М.И. Бонева, Ю.Н. Ємельянов, А.А. Кідрон, О.Л. Южанінова), а також описують ймовірну структуру і функції СІ. Предметом спеціального дослідження СІ не став насамперед через відсутність вітчизняних методичних розробок [5, с. 28]. Вперше спробу визначення СІ запропонував Ю.Н. Ємельянов, тісно зв'язавши його з визначенням «соціальна сенситивність». Він вважає, що на основі інтуїції в людини формується індивідуальні «евристики», які людина використовує для умовиводів і висновків щодо міжособистісної взаємодії. У контексті пропонованого дослідження важливим є поняття соціального інтелекту, яке визначив психолог, розуміючи під ним „стійку, засновану на специфіці розумових процесів, афективного реагування і соціального досвіду здатність розуміти самого себе, інших людей, їх взаємини і прогнозувати міжособистісні події” [1]. У працях останніх можна назвати дослідження Н.А. Амінова і М. В. Молоканова, які розглядали СІ за умови вибору профілю діяль-

ності в майбутніх практичних психологів (дослідницька діяльність чи практика) [5 с. 28]. Провідними компонентами здібностей до психологічної діяльності, до вдумливої роботи працювати з людьми є, на думку дослідників, СІ (здатність до розуміння поведінки інших людей) і фасилітативність (підтримуючий стиль соціальних відносин).

Мета дослідження. Висвітлити роль і значення соціального інтелекту в професійній діяльності майбутніх соціальних працівників.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження:**

1. Визначити значення соціального інтелекту майбутніх соціальних працівників в превентивній діяльності

2. Охарактеризувати структуру соціального інтелекту, як провідної якості майбутнього соціального працівника

Виклад матеріалу дослідження.

Професія соціального працівника спрямована на соціальну сферу, тому необхідно умовою для вибору цієї професії є соціальна спрямованість особистості, наявність відповідних соціальних якостей: гуманізму, доброзичливості, справедливості, відповідальності, терплячості, врівноваженості, готовності стати на захист клієнта, прийти на допомогу, підтримати. Основою професійної діяльності соціального працівника є компетентність і професіоналізм. Професіоналізм – це поєднання знань, умінь, досвіду, прийняття правильних рішень.

Доречно, на нашу думку, слова А. Капської: „Успішно реалізовувати соціальну політику і належно вести соціально-психологічну роботу можуть лише люди, які відповідають певним професійно-якісним характеристикам” [7].

Для того, щоб майбутній соціальний працівник був здатним реалізовувати принципи превентивної діяльності в майбутній професійній діяльності, він повинен мати певні особистісні якості й високий рівень професійної підготовки. Тому очевидно, що в процесі підготовки кваліфікованого фахівця соціальної сфери ми повинні забезпечити формування розвинутої особистості з високим рівнем готовності її до превентивної діяльності, який має вплив на формування соціального інтелекту в душі толерантності, психологічної стійкості й комунікативності.

Професійна якість, на ґрунті якої базуються всі інші і яка є найважливішою складовою в професійній діяльності сучасного соціального працівника, що сприяє готовності до превентивної діяльності, – це **соціальний інтелект**. Якщо керуватися положенням, що соціальний інтелект – здібність правильно розуміти свою поведінку й поведінку інших [3], з упевненістю можна стверджувати, що ця здібність у майбутнього соціального працівника забезпечує ефективність міжособистісної взаємодії й успішність соціальної адаптації, реалізує пізнавальні процеси, пов'язані з відображенням соціальних об'єктів – людини як партнера зі спілкування й діяльності, а також групи людей. Своєрідність соціального інтелекту полягає в тому, що об'єктом уваги соціального працівника є не предмет чи система (технічна, біоло-

гічна та ін.), а людина, група, неорганізований потік людей. Цим визначаються особливості прояву таких характеристик інтелекту як великий обсяг і розподіл уваги, спостережливості щодо іншої людини (уміння побачити малопомітні для інших особливості поведінки чи зовнішнього вигляду людини). Специфіка пам'яті соціального працівника полягає в запам'ятовуванні зовнішності людини, прізвищ, імен. Властивості інтелекту виявляються в здібності працівника аналізувати вчинки інших людей і бачити за ними мотиви, певний творчий потенціал особистості, прогнозувати поведінку в конкретних ситуаціях. Уява як пізнавальний процес полягає в умінні поставити себе на місце людини, яка сприймається, і побачити світ її очима. Отже, пізнавальні процеси, які лежать в основі соціального інтелекту, виражаються в умінні адекватно сприймати та оцінювати інших людей. Основу інтелекту обов'язково мають становити спостережливості до проявів почуттів, розуму і характеру людини, до її поведінки, уміння подумки уявити, змодельовати саме її внутрішній світ, а не приписувати їй свій власний чи інший, знайомий з досвіду, важливість оптимістично проектувати підхід до людини, заснований на впевненості, що людина завжди може стати кращою. Психофізіологічні якості є основою ефективною соціальною роботи. Деякі з них відіграють, на перший погляд, другорядну роль. Якщо соціальний працівник не відповідає психофізіологічним вимогам, яких потребує професія, то негативні наслідки такої невідповідності за несприятливих умов практично неминучі. Психофізіологічна невідповідність вимогам професії особливо сильно виявляється у складних ситуаціях, коли необхідна мобілізація всіх особистісних ресурсів для вирішення складного нестандартного завдання. У роботі з людьми потрібна зібраність, уважність, терпіння, уміння володіти собою та розуміти клієнта. При підборі фахівців для соціальної сфери необхідно оцінювати цілісний образ особистості, коли істотною роллю відіграє досвід роботи з людьми, установки і ціннісні орієнтації, особисті якості як основа професійної придатності. Психофізіологічні вимоги визначають здібності соціального працівника до професійної діяльності та його психофізіологічні якості. Їх суть полягає у відображенні психічних процесів (сприймання, пам'ять, мислення), психічних станів (втома, апатія, стрес, байдужість, тривожність, депресія), уваги як стану свідомості, емоційних і вольових проявів (стриманість, індиферентність, настирливість, послідовність, імпульсивність). У контексті описуваної нами якості, розглядаючи соціальний інтелект, варто зазначити супідрядність його функцій. Звичайно виділяють три функції: пізнавально-оцінну, комунікативно-ціннісну й рефлексивно-корекційну. На нашу думку, прояв соціального інтелекту залежить від змісту превентивної діяльності, що визначає домінування тієї чи іншої функції. У процесі цілепокладання провідною стає пізнавально-оцінна функція (визначення індивідуальних можливостей для досягнення результатів діяльності й окреслення змісту міжособистісних взаємодій, обумовлених соціалізацією), а інші дві функції створюють умови. Реалізація комунікативно-ціннісної функції (потреба розуміти навколишніх і бути зрозумілим) опосередковує визначення спрямованості мети. Індивідуалізація темпів реалізації своїх можливостей призводить до домінування рефлексивно-

корекційної функції над іншими.

Відповідно до нашого дослідження соціальний інтелект розуміємо як тісну взаємодію когнітивного й афективного, що, очевидно, досить повно розкриває суть розглянутого явища й визначає шляхи дослідження й діагностики. Найбільш сучасні уявлення визначають соціальний інтелект таким, що містить чітку групу ментальних здібностей, пов'язаних з обробленням соціальної інформації, групу здатностей, що фундаментально відрізняються від тих, які лежать в основі мислення, досліджуваного тестами інтелекту. Соціальний інтелект у процесі формування готовності до превентивної діяльності майбутнього соціального працівника визначає рівень адекватності, успішності соціальної взаємодії, здатність застосовувати соціальні знання під час вирішення проблемних завдань.

До структури соціального інтелекту відносять усі пізнавальні процеси: сприймання, пам'ять, мислення, уяву тощо. Своєрідність соціального інтелекту в процесі здійснення превентивної діяльності полягає в тому, що об'єктом уваги соціального працівника є не предмет чи система (технічна, біологічна та ін.), а людина, група, неорганізований потік людей. Цим визначаються особливості прояву таких характеристик інтелекту, як великий обсяг і розподіл уваги, спостережливості щодо іншої людини (уміння побачити малопомітні для інших особливості поведінки чи зовнішнього вигляду людини). Вірогідно, специфіка пам'яті соціального працівника полягає в запам'ятовуванні зовнішності людини, прізвищ, імен. Властивості інтелекту виявляються в здібності працівника аналізувати вчинки інших людей і бачити за ними мотиви, певний творчий потенціал особистості, прогнозувати поведінку в конкретних ситуаціях. Уява як пізнавальний процес полягає в умінні поставити себе на місце людини, яка сприймається, і побачити світ її очима. Отже, пізнавальні процеси, що лежать в основі соціального інтелекту, виражаються в умінні адекватно сприймати й оцінювати інших людей [3].

Ми переконані, що в процесі здійснення превентивної діяльності основу інтелекту майбутнього соціального працівника обов'язково мають становити спостережливості до проявів почуттів, розуму і характеру людини, до її поведінки, уміння подумки уявити, змодельовати саме її внутрішній світ, а не приписувати їй свій власний чи інший, знайомий з досвіду; важливість оптимістично проектувати підхід до людини, заснований на впевненості, що людина завжди може стати кращою.

Сьогодні вимоги до інтелекту – це, в першу чергу, вміння слухати і чути, розуміти внутрішній світ людини, здатність співпереживати, готовність безкорисливо прийти на допомогу, щире сприйняття нестандартних проявів поведінки, зовнішнього вигляду, характеру.

Погляди представників різних напрямів психології вплинули на створення тестів соціального інтелекту. Тести соціального інтелекту – психодіагностичні методики, спрямовані на оцінювання здатності до розуміння соціальних ситуацій, прогнозування їх розвитку, а також поведінки в них. Першим тестом для оцінювання соціального інтелекту був "Тест соціального інтелекту Джорджа Вашингтона" (GWIST), створений у 1928 р. Складався він із 7 суб-тестів, за якими оцінювали: розсудливість у соціаль-

них ситуаціях; пам'ять на імена і осіб; людську поведінку; психічні стани за висловлюваннями; психічні стани за виразом обличчя; соціальну інформованість; почуття гумору. Перші чотири субтести включені у всі подальші його модифікації (1931, 1949, 1955), у пізніших виданнях субтести "визначення психічних станів за виразом обличчя" і "соціальної інформованості" були вилучені, натомість доданосубтестна "почуття гумору". У 60-ті роки ХХ ст. Дж.-П. Гілфорд почав розробляти інструменти вимірювання соціального інтелекту на основі загальної моделі структури інтелекту. У співпраці із Селліваном він створив "Тест соціального інтелекту чотирьох факторів" (1965, модернізований у 1976). У 1966 р. з'явився "Тест соціального інтелекту шести факторів" Селлівана. Спираючись на теорію інтелекту Гілфорда, розробник припустив, що соціальний інтелект можна оцінити на основі суб-тестів розпізнавання: поведінкових елементів; поведінкових класів, поведінкових стосунків, поведінкових систем, поведінкових трансформацій і поведінкових імплікацій. У 1991 р. розроблено "Тест триархічних здібностей Стернберга", за допомогою якого, на думку автора, можна оцінити аналітичні, креативні і практичні здібності. Крім цього, були створені такі опитувальники: "Оцінювання соціальних навиків з юнаками Матсона" (1983), "Оцінна система соціальних навичок" (1990), "Опитувальник соціальних навичок" (1991), "Шкала соціального інтелекту Тромсо" (2001) і методики, засновані на оцінюванні інших людей ("Шкала соціальної компетенції" (2003)) і оцінюванні поведінки ("Відеотест соціальної компетенції" (1998)). Перспективними вважають тести "Вирішення інтерперсональних ситуацій за допомогою соціального інтелекту" (2004) і "Поведінкові компоненти соціального інтелекту" (2004). [4].

Оскільки соціальні ситуації мінливі й неповторні, соціальному працівникові, як представнику професій типу „людина – людина”, необхідно виділяти, поряд із „вічними” знаннями (як загальнокультурними, так і вузької спеціалізації), знання оперативні, що належать до конкретних обставин „тут і тепер”. З іншого боку, нестандартні ситуації – це нормальний стан соціуму. Тому професійні дані типу „людина – людина” неодмінно потребують творчого складу розуму, здібності ясно уявляти, моделювати варіанти можливих наслідків дій людей, потенційного розв'язання тієї чи іншої ситуації. Саме тому фахівцю з соціальної роботи необхідно ґрунтовно володіти знаннями, постійно збагачувати й розширювати їх. Наш досвід переконує, що соціальний інтелект відіграє значну роль у діяльності майбутнього соціального працівника. Соціальний інтелект регулює міжособистісне спілкування, забезпечуючи соціальну адаптацію індивіда до сфери його діяльності.

Так, високий рівень соціального інтелекту здатний забезпечити одержання максимуму інформації про поведінку клієнтів, розуміння мови невербально-го спілкування, висловлювання швидких і точних думок про людей, успішний прогноз їх реакції в певних умовах, що сприяє успішній соціальній адаптації в аспекті розвитку комунікативної компетентності [9].

Актуальність проблеми соціального інтелекту й підвищення його рівня здобуває провідне значення в професії соціального працівника, який здійснює превентивну діяльність з урахуванням уявлень про людську особистість і поведінку.

Висновки. Усе вищесказане дає змогу стверджувати, що соціальний інтелект як професійно важлива якість особистості вимагає від майбутніх соціальних працівників не тільки відповідного обсягу фундаментальних превентивних знань і професійних навичок, але потребує високого інтелектуального аналітичного розвитку розумової діяльності, тобто критичного стилю мислення, і набуває особливої значущості в процесі реалізації ідеї готовності до превентивної діяльності в професійній діяльності, оскільки допомагає змінювати і вдосконалювати соціальну роботу на основі самостійного набуття знань щодо особливостей своїх клієнтів, знаходити відповідні шляхи розв'язання професійних завдань у будь-яких нестандартних соціальних ситуаціях, сприяє оптимізації міжособистісних відносин.

Список використаних джерел:

1. Активные методы социально-психологической подготовки руководителей и специалистов : учеб. пособие / под общ. ред. Ю. Н. Емельянова. – СПб. : Наука, 2001. – 97 с.
2. Булка Н. І. Ресурси соціального інтелекту: адаптивність, комунікативність, креативність // Практична психологія та соціальна робота. - 2004. - № 6. - С. 43-53
3. Геранюшкина Г. П. Социальный интеллект студентов-менеджеров и его развитие в условиях формирующего эксперимента : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Социальная психология" / Г. П. Геранюшкина. – Иркутск, 2001. – 19 с.
4. Загальна психодіагностика. / Под ред. А.А. Бодалева, В.В. Столина. Спб., 2000. - 440 с.
5. Малицька Л. Соціальний інтелект і сценарне програмування особистості // Рідна школа. - 2001. - № 3. - С. 27-28
6. Мудрик А. К. Соціальний інтелект та соціальна компетентність // Практична психологія та соціальна робота. - 2006. - № 3. - С. 4-6
7. Капська А. Й. Соціально-педагогічна робота як інструмент соціальної політики / А. Й. Капська // Український соціум: Соціологічні дослідження та моніторинг соціальної політики (соціологія, політика, педагогіка, економіка). – 2002. – № 1. – С. 89–94.
8. Психология межличностного познания / под ред. Бодалева А. А. – М. : Педагогика, 1981. – 224 с.
9. Социальная политика и социальная работа: гендерные аспекты : учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений / под ред. Е. Р. Ярской-Смирновой. – М. : Рос. полит. энцикл. 2004. – 292 с.

УДК 378 + 613

Титаренко В.М.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЇ

У статті йдеться про здоров'язбережувальні технології, їх різні типи.

Ключові слова: здоров'я, культура здоров'я, технологія, здоров'язбережувальні технології, освітні галузі, здоров'язбережувальна компетентність

Титаренко В.Н. Здоров'язбережувальні технології та класифікації. В статті говориться про здоров'язбережувальні технології, їх різні типи.